

БИЗНЕС ҚҰНЫН БАҒАЛАУДЫҢ НЕГІЗГІ ТӘСІЛДЕРІ МЕН ӘДІСТЕРІ

*Казиева Л.С., ББ "Экономика" 3 курс студенті
Ғылыми жетекшісі: Нурманов А.А., э. г.д., профессор
Л. Б. Гончаров атындағы КазАЖИ (Алматы қ.)*

Бизнес құнын бағалаудағы тәсілдердің әрқайсысын сипаттау қажет.

1. Бизнес құнын бағалаудағы салыстырмалы тәсіл.

Бұл әдіс ауыстыру принципіне негізделген-сатып алушы жылжымайтын мүлік объектісін сатып алмайды, егер оның құны нарықта бірдей утилитасы бар ұқсас объектіні сатып алу шығындарынан асып кетсе.

Салыстырмалы тәсіл негізінен сатып алу-сату мәмілелері туралы жеткілікті мәліметтер базасы болған жағдайда қолданылады.

Салыстырмалы тәсілдің негізгі артықшылықтары:

1. Бағалау ретро ақпаратқа негізделген, сондықтан бизнестің өндірістік және қаржылық қызметінің нақты нәтижелерін көрсетеді.

2. Нақты жасалған мәміленің бағасы нарықтағы жағдайды барынша ескереді, яғни бұл сұраныс пен ұсыныстың нақты көрінісі [1, с.79].

Салыстырмалы (нарықтық) тәсіл үш негізгі әдісті қамтиды:

- капитал нарығының әдісі;
- мәміле әдісі;
- салалық коэффициент әдісі.

Салыстыру үшін кәсіпорындарды таңдау келесі критерийлер бойынша жүзеге асырылады:

- белгілі бір салаға, аймаққа жататындығы;
- шығарылатын өнім немесе қызмет түрі;
- өнімдерді немесе қызметтерді әртараптандыру;
- кәсіпорын орналасқан өмірлік цикл кезеңі;
- кәсіпорындардың мөлшері, олардың қызмет стратегиясы, қаржылық сипаттамалары.

Салалық коэффициенттер әдісінің мәні сол немесе басқа саладағы бизнесті сату тәжірибесін талдау негізінде сату бағасы мен қандай да бір көрсеткіш арасындағы белгілі бір тәуелділік алынады. Бұл әдіс негізінен шағын бизнесті бағалау үшін қолданылады және көмекші болып табылады. Жалпылау нәтижесінде бағаланатын Бизнесінің құнын анықтаудың қарапайым формулалары жасалды. Бұл

әдісті қолдану проблемасы қазақстандық жағдайларда сенімді статистиканың болмауы болып табылады.

Капитал нарығының әдісі. Ұқсас кәсіпорындардың акцияларының нарықтық бағасына негізделген.

Инвестор алмастыру (немесе балама инвестиция) принципі бойынша әрекет ете отырып, сол кәсіпорындарға немесе ол бағалайтын кәсіпорынға инвестиция сала алады деп болжанады. Бұл әдіс бағаланатын және салыстырмалы кәсіпорындарды қаржылық талдауға негізделген.

Бухгалтерлік есептің қабылданған әдістеріне байланысты пайда мөлшері ғана емес, сонымен бірге жеке активтердің құны да өзгереді және бұл өз кезегінде баланстық есептің жекелеген баптарының көлемінде көрінеді.

Сондықтан, аналогтық кәсіпорындар мен бағаланатын кәсіпорынның баланстық есептерін салыстырмалы талдау кезінде бухгалтерлік есептің қолданылатын әдістеріндегі айырмашылықтарды ескеріп, баланстың тиісті баптарына түзетулер енгізу ұсынылады [2, с.101].

Салыстырмалы кәсіпорындарды іріктеу процесі 3 кезеңде жүзеге асырылады.

Бірінші кезеңде ықтимал салыстырылатын кәсіпорындардың тізімі жасалады.

Екінші кезеңде негізгі бәсекелестерді анықтау мақсатында кәсіпорындарды іздеу басталады.

Үшінші кезеңде өткен жылы біріктірілген және сатып алынған кәсіпорындардың тізімін қарау жүргізіледі.

Салыстыру критерийлері өте шартты және әдетте саланың, өндірілетін өнімнің, оның ассортименти мен өндіріс көлемінің ұқсастығымен шектеледі.

Кәсіпорынды бағалаудың салыстырмалы тәсілі қаржылық талдаудың барлық дәстүрлі әдістері мен әдістерін қолданады.

Кәсіпорынның меншікті капиталының нарықтық құнын салыстырмалы әдіспен анықтау баға мультипликаторларын қолдануға негізделген.

Баға мультипликаторы-бұл кәсіпорынның немесе акцияның нарықтық бағасы мен қаржылық база арасындағы байланысты көрсететін коэффициент.

Бағалау мультипликаторының қаржылық базасы, шын мәнінде, кәсіпорынның қаржылық нәтижелерін көрсететін өлшеуіш болып

табылады, оған тек пайда ғана емес, сонымен қатар ақша ағыны, дивидендтік төлемдер, сатудан түскен түсімдер және басқалары кіреді.

Мультипликаторды есептеу үшін:

- аналог ретінде таңдалған барлық кәсіпорындар үшін акция бағасын анықтаңыз-бұл формуладағы нумератор мәнін береді;
- белгілі бір кезеңдегі немесе бағалау күніндегі жағдай бойынша қаржылық базаны (пайда, сатудан түскен кіріс, таза активтердің құны және т. б.) есептеңіз — бұл бөлгіштің мәнін береді.

Акцияның бағасы бағалау күнінің алдындағы соңғы күнге алынады немесе ол соңғы айдағы бағаның ең жоғары және ең төменгі шамалары арасындағы орташа мәнді білдіреді.

Қаржылық база ретінде соңғы есепті жылдағы немесе соңғы 12 айдағы қаржылық нәтижелер көрсеткіші немесе бағалау күніне дейінгі бірнеше жылдағы орташа шама болуы керек.

Бизнестің құнын бағалауда қолданылатын көптеген бағалау еселіктері бар. Оларды екі түрге бөлуге болады: аралық және сәт.

Аралық мультипликаторларға мыналар жатады: баға/пайда; баға/ақша ағыны, баға / дивидендтік төлемдер; сату бағасы / кірісі.

Қазіргі мультипликаторларға мыналар жатады: активтердің бағасы/баланстық құны; активтердің бағасы / таза құны.

Олардың ішіндегі ең орынды таңдау әр нақты жағдайда анықталады, мысалы:

- P/R — баға / Жалпы кірістер (бағаланатын және салыстырмалы кәсіпорындардың операциялық шығындары ұқсас болған кезде қолданылады — қызмет көрсету саласы);

- P/EVT — салық салуға дейінгі баға/пайда (әр түрлі салық шарттары бар бизнесті салыстыру үшін қолайлы);

- P/E — баға/таза пайда (әсіресе пайда салыстырмалы түрде жоғары болған кезде және кәсіпорынның нақты экономикалық жағдайын көрсеткен кезде орынды);

- P/CF — баға/ақша ағыны (кәсіпорын есептелген амортизациямен салыстырғанда салыстырмалы түрде төмен кіріске ие болған кезде орынды);

- P/BV — меншікті капиталдың бағасы / баланстық құны (баланста айтарлықтай активтері бар кәсіпорындарға және баланстық құн көрсеткіші мен компания өндіретін кіріс арасында тұрақты байланыс болған кезде қолданылады) [3, с.44].

Баға/пайда және баға/ақша ағыны еселіктері бағаны анықтау үшін

жиі кездеседі, өйткені бағаланатын кәсіпорын мен аналогтық кәсіпорындардың пайдасы туралы ақпарат ең қолжетімді болып табылады.

Бизнес құнын бағалау кезінде объективті деректерді алу үшін бір уақытта бірнеше еселіктерді қолдану ұсынылады. 2. Затратный подход в оценке бизнеса.

Бизнесті бағалаудағы шығындар (мүліктік) тәсіл Бизнесінің құнын шығындар тұрғысынан қарастырады.

Инфляция, нарық конъюктурасының өзгеруі, пайдаланылатын есепке алу әдістері салдарынан Бизнесінің активтері мен міндеттемелерінің баланстық құны, әдетте, нарықтық құнға сәйкес келмейді.

Нәтижесінде Бизнесінің балансын түзету міндеті туындайды. Мұны жүзеге асыру үшін баланстың әрбір активінің негізделген нарықтық құны алдын-ала жеке бағаланады, содан кейін міндеттемелердің ағымдағы құны анықталады және ақырында оның барлық міндеттемелерінің ағымдағы құны бизнес активтерінің сомасының негізделген нарықтық құнынан алынады.

Нәтиже Бизнесінің меншікті капиталының болжамды құнын көрсетеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі.

1. Хлусов в.п. Маркетинг негіздері. М.: Приор, 2018. 160 Б.
2. Богатин Ю. В., Швандар В. А. Бизнесінің тиімділігін бағалау және Инвестициялар: оқу. жоғары оқу орындарына арналған нұсқаулық. 2019. 360 с.
3. Валдайцев, С. В. Бизнесі бағалау. М.: ТК Велби, Проспект, 2020. 576 с.
4. Илышев Ф. М. инновациялық және инвестициялық Есеп және талдау ұйымның қызметі. 2020. 420 с.